

Kulturlandskapsstien

Livet langs ei elv

om livet ved gårdene

Granåsen og Myrmarka

i Harangsfjorden

Bindal

Innhold:

	side
Forord	3
Omtale av postene	4-37
Kart	38

Heftet er laget for kulturlandskapsgruppa i Harangsfjorden av Berit Eide og Jens Christian Berg.

Terråk 2014.

Heftet er utgitt med støtte fra Nordland fylkeskommune og Bindal kommune.

ISBN 978-82-303-2582-7

Tegninger: Inger L. Eide

Forsidefoto: Stampfossen. Foto: Thomas Eliassen.

Velkommen til å gå kulturlandskapsstien

-Livet langs ei elv -

Kulturminnene langs stien består for det meste av muntlige overleverte historier med vage spor som bekreftelse. Ved de fleste postene er det satt opp skilt med navn og nummer. I dette heftet får vite mer om historien. Noen av skiltene er ikke nummerert, fordi de er laget i ettertid. Skiltene står stort sett i rekkefølge, men noen steder kommer de i den rekkefølgen du finner dem langs stien. Hvis du tar med dette heftet og følger med på kartet, så håper vi du finner frem.

Informasjon om kvern, stampe og oppgangssag ligger i infoskapet. Skilt nr 1. er helt ned ved Granåssjøen. Der begynner historien.

Hilda Monsdatter

Det meste av den eldre historien om området er fortalt av Hilda Monsdatter (f. 1872 d. 1960). Hun var datter av Hermine og Mons Olai Monsen, som var drivere på gården Granåsen fra 1887 til 1906.

Hilda ble gift med Petter Olderås fra nabogården. Hun bodde på Olderåsen fra 1926 til ca 1949. Hun hadde god hukommelse og delte gjerne sine kunnskaper med nye drivere.

Ellers har Haakon Holst fortalt en god del, han var sønn av Petra og Alfred Holst Sømnes, eiere av Granåsen, Myrmarka og Olderåsen fra 1893.

Jenny Iversen som bodde her i fjorden hele sitt liv har, også bidratt med gårdshistorie.

Takk til nåværende eiere Kirsten, Torstein og Asbjørn Holst fra Granåsen og Geir Holst Krogen, eier av Myrmarka, for å ha videreført både gammel og ny historie. Geir er sønn av Sigrid Holst Krogen og Olav Krogen. Takk også til andre som har bidratt: John Alstad om tømmerhogst og tømmerfløyting i Myrmarka. Johnny Iversen med gamle historier, og flere andre.

Kulturlandskapsstien ble ryddet, skiltet og tilrettelagt i 2009 med tilskudd fra Spesielle Miljøtiltak I Landbruket, (SMIL-midlene). Den er ca tre kilometer lang, med avgreininger.

Les Bindal bygdebok bind IV for å finne mer om gårds- og slektshistorien i området.

Granåsen og Myrmarka

Første kjente eiere: Jocum Irgens, 1666.

Senere 3 generasjoner Angel.

Ludvig Schultz Knoph kjøpte gårdene i 1806, han solgte videre til Christian Holst i 1883. Christian Holst solgte det meste av sitt gods til Julius Jakhelln i 1873. Jakhelln var eier av dampsgbruket på Risøya. Christian Holst beholdt gårdene Granåsen, Myrmarka og Olderåsen. Christian Holsts sønn, Alfred, overtok eiendommene i 1893. Alfred Holst døde i 1924 og hans sønn Haakon overtok, bare 18 år gammel. Granåsen, Myrmarka og Olderåsen ble senere kjøpt av Haakons søster Sigrid Holst Krogen og hennes mann, Olav Krogen.

Nåværende eiere av Granåsgården: Kirsten, Torstein og Asbjørn Holst.

Nåværende eiere av Myrmarka og Olderåsen (og deler av Granåsen):
Geir Holst Krogen.

Nr 1 Dammen

Gå frem på berget og se ned i sjøen. En av damstokkene er fremdeles synlig, og jordvollen på andre sida av utløpet er delvis bygd opp i forbindelse med damanlegget. Vollen har nok vært høyere før. Dammen ble stengt på fjære sjø. Elva og Fiskhusbekken sørget for at det snart dannet seg et stort basseng. Her ble materialer fra saga lagt i sloger (bunter). Jektene kom inn på Granåshopen, dammen ble åpnet og slogene ble slept ut på flo sjø, og materialene ble lastet om bord. Dammen ble også brukt når det kom tømmer andre steder fra. Da ble tømmeret rodd inn på flo sjø og dammen stengt. Det ble da lett å få tømmerstokkene opp til saga.

Nr 2 Plankehytte

Hytta ble bygd av Alfred Holst og var opprinnelig bolig for sagbruksarbeidere. Den var uisolert og nesten ubrukelig på vinterstid. Den ble også kalt *Bestemor-hytta*, fordi Bertine Krogen bodde der i noen år under krigen. Heimen hennes i Bodø ble bombet først i krigsårene, og hun kom hit. Det ble bygd ny hytte på andre sia av elva ca 1944, og hun flyttet dit.

Bertine Krogen var mor til Olav Krogen, som var gift med Sigrid Holst.

Nr 3 Tømmerhytte

Bygningen kom fra Myrmarka, der den hadde vært brukt som bur. Den var liten, med ei køye på hver side og et lite vindu i midten. Den var brukt til overnattingshytta for Christian Holst, Sømnes, eier fra 1833 til 1893.

Alfred Holst og en person til, foran plankehytta (til venstre) i 1912. Til høyre ser vi tømmerhytta. Foto utlånt av Kirsten Holst.

Nr 3b Arbeidsbrakke

Hilda fortalte at her har stått ei arbeidsbrakke. Her er ingen tydelige spor lenger, men her bodde sag- og skogsarbeidere, muligens først på 1800-tallet.

Nr 5 Sirkelsaga

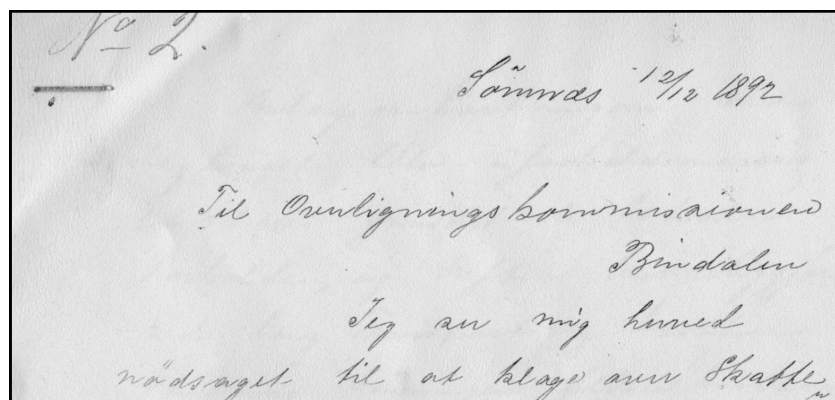
Her har det siste saghuset stått. En kan se grøft etter vannet nedenfor vasshjulet ennå, og en jernbolt i en stor stein nedom saga. Vi vet ikke sikkert om det i den første tida var oppgangssag her også. Sirkelsagene kom i bruk her i landet i 1841, men vi vet at på Risøy-bruket ble det for det meste brukt oppgangssager (rammesager) ennå i 1875-1885. Vi er ganske sikre på at på 1900-tallet var det sirkelsag. Det siste sagbladet herfra er på Gaupa.

På ei sirkelsag er bladet sirkelformet og går rundt. Her ser vi den gamle saga på Gaupa. Sagspindel og sagblad kom fra Granåsen.

Foto:

Svein Gaupen 2013

Faksimile av brev fra Alfred Holst 12. desember 1892

Sømnes 12/12 1892

Til Overligningskommisæren Bindalen

Jeg ser meg nødt til å klage over skatteligningen for siste år, både for formuens og næringens del. Jeg har drevet i Granåsen i de 3 siste år, men har ikke hittil drevet det videre, enn at min gjeld for sagbruket for hvert år har vokst. Har i vinter måttet ta opp et lån på kr 1.000,- for å innfri de løpende utgifter til driften.

		Fortjeneste	
Til driften i år har jeg hatt en utgift av		Materialsalg	3.550,-
Arbeidspenger	kr 2.050,-	Fortjeneste av en halv linbåt	114,-
Renter og avdrag på gjeld	992,-	Forringelse	
Skatter	35,-	Jeg skylder	
Lønn sagfører Jenssen	185,-	Brønø Sparebank på	
Sagblad, filer, olje og div til sagbruket	225,-	sagbruket brutto	kr 2.700,-
Tap fra en Sagmester	50,-	Alstahaug sparebank	3.750,-
		Privat lån	1.000,-

Det vil være innlysende at driften under disse forhold neppe vil gi noe fortjeneste ved forretningens avslutning om ca 3 år.

Det er ikke voksterskog å tale om, og den utvokste fjellskog taper i verdi for hvert år.

Anleggsomkostningene ved sagbruket ble uforholdsmessig kostbart grundet de lokale forhold. Driften vanskeliggjøres ved lang transport og kostbar fløyting. Sagingen blir dyr fordi at nesten alle stokkene blir fulle av stein og sand av fløytinga og nedrenninga i skogen. Hittil har jeg tatt den beste og mest tilgjengelige skogen og har det verste igjen.

Ærbødigst Alfred Holst

Språket er her endret noe, slik at dagens lesere lettere kan forstå.

Nr 4 Granåselva

Mange av kulturminnene er i tilknytning til elva. Det viser for en verdifull ressurs ei elv kan være. Her har vannet blitt godt utnyttet med flere forskjellige anlegg, oppgangssag, sirkelsag, damanlegg, stampe og kvern..

Elva har også stått for matauk, fordi det var mange fine fiskeplasser. Det var helst ungene som sto for fisinga. Badeplassene var nok mye brukt om sommerne, av både små og store. På andre sida av elva er restene etter brukaret hvor brua har vært. Her har ferdselsveien til Olderåsen og Båtneset gått. Håpet er å få opp ei ny bru, så den gamle stien kan brukes fra Myrmarka til Båtneset.

Elva har vært og er også en attraktiv plass for oter. Det er faste oterveier fra Svartvatnet, over høgda og hit til elva. Beveren har også jobbet mye her i de senere år. De sees tydelig på bevergnagde trær og stubber.

Tre med spor av bevergnag. Foto: Jens Christian Berg

Bever (castor fiber) finnes i store deler av Norge og kan få en maksvekt på 40 kilo.

Oteren (lutra lutra) har vanntett pels, strømlinjeformet kropp og svømmehud mellom tærne. Den finnes langs kysten i hele landet.

Nr - Smia

Smia fungerte som dagens verksteder og måtte være innenfor rekkevidde. Smia ble brukt til all utforming av jernbolter, hengsler, kroker, spader, grev, beslag, osv – alt som de trengte. Den ble bygd på billigste måte. Her var det bare et skråtak ut fra berget over smia og belgen.

Det har blitt fortalt:

«En mann omkom ved saga i Granåselva. Han skulle kvesse sagbladet. Han hadde ikke sagt fra til arbeidskameratene om dette, så en av dem åpnet for vannet i vassrenna, og med det samme begynte bladet å gå. Hvordan han egentlig døde, er noe uklart, både «sli i hjel», og «saga seg forderva» er brukt om hendelsen. Mest trolig er at han har saget seg i lysken og blødd i hjel, da det var vanlig at de satt med ett bein på hver side av sagbladet når de kvasset. Mannen ble lagt på likstrå i smia.»

Det har ikke lyktes å finne ut hvem mannen var, eller mer om hendelsen. Vi har i alle fall murt opp det gamle smistedet etter hvordan bunnsteinene lå, og vi har brukt de gamle steinene i muringa. Det får bli et minne om den ukjente sagbruksarbeideren også i fremtida.

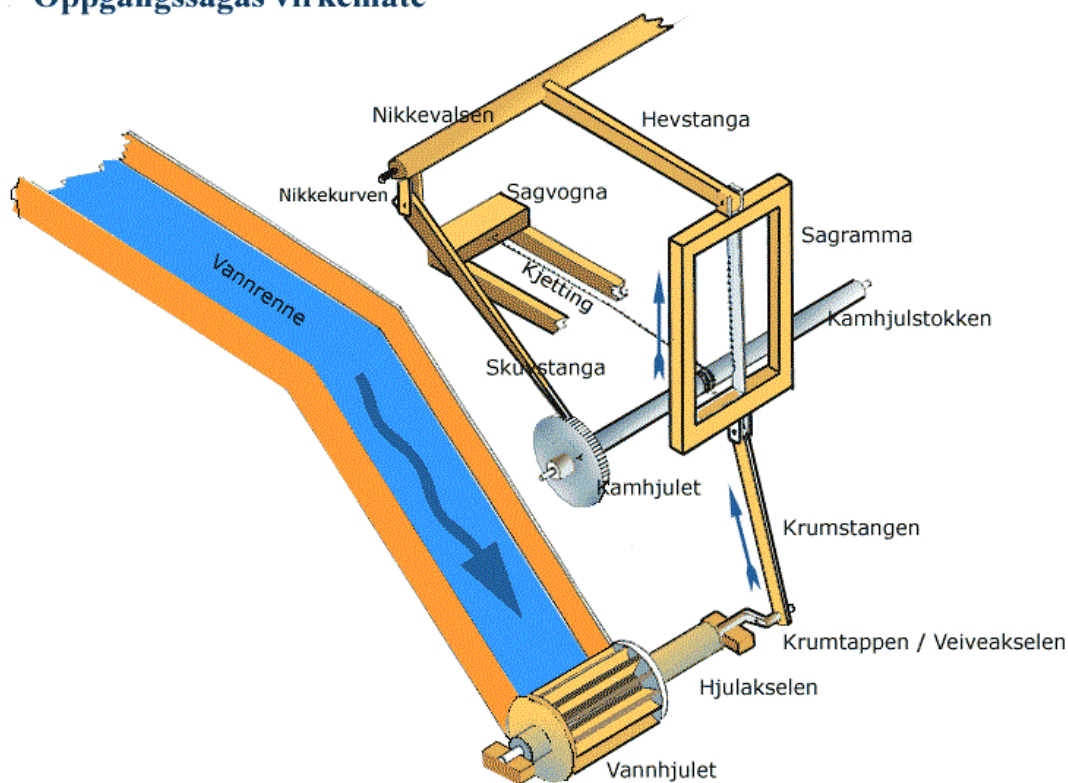

Smia

Nr 6 Oppgangssaga

På ei slik sag gikk bladet opp og ned. Bladet så ut som ei stor vanlig handsag. Skiltet står på andre sia av elva, nedom en stor stein. Den eldste vassrenna skal ha ligget an på denne steinen. Denne saga ble angivelig bygd på slutten av 1700-tallet av Lorents Angel. Det ble nok ikke bare enkelt med sagbruket, for i 1812 gikk landet inn en hungersnød som varte i flere år, og i denne perioden ble saga lite brukt. Lorents Angel i Båtneset var eier fra 1797 til 1806.

Oppgangssagas virkemåte

Tegning fra Norsk Sagbruksmuseet, Spillum.

Brev med bevilling og leiekontrakt

Språket er forenklet

Kongelig bevilling

Vi Christian den syvende gjør alle klar over at Vi etter søknad, har tillatt Lorents Andreas Angel å bygge en sag på gården Eidet eller Granåsen. Tømmer som kommer fra omliggende odelsskoger på lovlig måte og med skogeieres samtykke, kan sages etter hva slags bord som trengs i bygden, til vedlikehold og annet.

Vilkår:

1. At sagningen tillates kun så lenge odelsskogene ikke skades eller blir for uthogd.
2. At alle bordene skjæres med vannkant.
3. At absolutt ikke noe utføres fra bygden.

Dat. 30. mai 1798

*Kong Christian den 7.
var født i 1749 og døde i
1808. Han regjerte fra
1766 til sin død.*

Leiekontrakt Vårting 1812

Ludvig Schultz Knoph gjør kjent å ha bokslet (leid ut) gården Olderås til Einer Eriksen. Skyldmark på gården er 12 mark. Betingelsen er at han må ta jobben som sagmester på min der beliggende sag (ved Granåssjøen), imot at han får ti riksdaler pr. materialstabel. De ti riksdalerne skal deles mellom han og sagdrengene, slik at han som mester først får 1 riksdaler, de øvrige 9 riksdalerne deles mellom han og drengene. Han skal så ofte der er sagvann og han har nødvendig hjelp for hånden, være pliktig til å passe sagen om han må forsømme sitt arbeid på gården. Likeså skal han ha tilsyn med sagtømmeret som kommer ned Eide-fossen hver sommer. Straks det kommer ned skal han besørge det rodd til saga imot å få 12 skilling pr tylft (12 stk).

Dat. 12. september 1811

L.S. Knoph

Nr 7 Dammen

(Pilskilt ved stien)

Her var dammen som sørget for vann til vassrennene. Den første gikk på skrå over elva til oppgangssaga. Senere ble renna forlenget rett nedover til nysaga. Som en ser var renna veldig lang, den lå på flere trebukker som var nøyte laget for fall ned mot vasshjulet på saga.

Ei slik vassrenne ble kalt «trobord» i våre områder. Vi kan se fire jernbolter på linje frem mot berget, mulig feste for støtte av dammen. På andre sia av elva kan vi se to «hakk» i berget som ble brukt til endefeste for tverrstokkene. Dammen gikk i rett linje fra disse og til det høyeste punktet mot stien.

Hilda Olderås har fortalt at «Dam-ekrå» bygde seg opp bare av elvegrus. Før rant elva helt inntil berget nedom dagens veifylling. Hilda fortalte også at de fikk mye fisk nedom dammen. Berget som vassrenna lå an på heter «Magaberget», etter alle ungene som har ligget på magen og fisket her.

*Bolter står igjen fra damfestet
oppe på Magaberget.*

Foto: Thomas Eliassen 2013.

Nr 7b - Kull- og tjæremile

Haakon Holst og sønnene Torstein og Asbjørn la mye arbeid i å få sjøveien bedre.

Det er flere fordypninger langs stien som viser hvor de har tatt opp sand og aur for å ha på veien. De prøvde å grave her også, men de kom bare ned på et tykt lag med never. Reidar Olderås, sønn av Hilda Monsdatter fra Granåsen, fortalte at det var fordi her hadde vært kull- og tjæremile tidligere. I de dager har det vært bare nakent berg i dette området, og sikkert godt egnet for mile. Både tjære og kull var ettertraktet vare, både for bygdene rundt og for Sømnes-godset. Sikkert er det at de måtte ha trekull til smia ved sjøen. I dag ser det mest ut som et lite tjern og skiltet er plassert i bakkant.

Granåsen

Det er kjent at her har vært bosetning fra 1665. Her har vært 13 drivere på gården og 4 navngitte husmannsfamilier. I 1723 hadde Brønold Mikkelsen 1 hest, 6 kyr og 6 småfe.

Gabriel Samuelsen med familie kom i 1854, og drev gården til 1887.

Jenny Iversen kalte alltid huset i Granåsen for "Gabriel-stuå". Hun fortalte at gamle folk brukte dette navnet. Om det var Gabriel som bygde huset vites ikke sikkert.

I 1887 kom Mons Monsen fra Sogn og Hermine Sivertsdatter fra Brekk på Sømna. De hadde bodd på både Eidet og Olderåsen før de slo seg ned her. De kom med 10 unger og fikk to til . Alle 12 ungene vokste opp og holdt seg friske.

Hermine passet godt på sine. Det heter at på slutten av Risøybrukstida ble en av jentene ansatt som hushjelp hos en av sagbruksarbeiderne. Hermine fikk rede på at jentungen ikke ble skikkelig behandlet. Da rodde hun selv utover til Gaupa og hentet henne heim. At det var smått med penger for en så stor familie, er lett å forstå. Det fortelles at Hermine var nede på Staulnesodden og skrapte salt av bergene for å ha i smøret.

En fornøylig folkeminnehistorie forteller om at Hermine bakte brød til sagbruksarbeiderne i Granåselva. En dag kom formannen og spurte: "Om ho kuin bak meir kak te oss?". Hermine svarte "Det fekk vel bi ei rå". "Ei rå—dem va no rå aill i hop sist vi fekk" svarte formannen.

Det var ikke så flust med tørr ved hos folk i de dager, og ingrediensene var nok av og til vanskelige å få tak i. Så det var nok flere enn Hermine som plagdes med rå-brød.

Det var ellers et trivelig sted å komme på besøk, familien hadde godt humør og flere av ungene kunne spille gitar og synge. Etter hvert som de ble voksne, reiste to av dem til Amerika. De sendte penger heim og huset ble påbygd, men ikke gjort ferdig innvendig.

*Hermine Sivertsdatter
var født i 1848 og døde
i 1932. Foto utlånt av
Jorun Johnsen.*

Det ble en av de yngste, Jakob, som overtok som driver. Han var en ivrig skytter og medlem av Harangsfjord skytterlag. I 1918—1920 var han formann og skivekommandør i laget. Han giftet seg med Marie Martinusdatter. Jakob var også postmann i fjorden. Han hentet post på Fiskerosen eller på Risøya. En kveld han var på tur heim, gikk det galt. En kaste-vind har antakelig forårsaket at han seilte seg ned, og druknet. Dette skjedde like før han var heime, ved skjærene i Hoppen. Han hadde kjøpt kaffekopper på Fiskerosen, og i mange år etter kunne en se skår av disse koppene ved skjæret. Han etterlot seg enke og tre barn under tre år. Enka Marie drev gården i noen år sammen med Hjalmar Håpnæs, før de flyttet.

*Jakob Monsen,
født i 1887,
død i 1921.*

FAMILIEMINDER	
Født:	
Gerhard Leonard	
Hilda Marie	19de juli 1870
Hegge Nordahl	26 september 1872
Inga Oda Sofie	8 juni 1874
Edvin Siman Myhre	6de september 1876
Olivia Berhtine	22 september 1878
Fustav Angel	22 februar 1881
Ingvard Johan Lindgren	12 mai 1883
Magnus Cornelius	7de juli 1885
Jakob Indar Steiberg	29 august 1884
Phlegard Susanna	29 da - da -
Ingvolda Josefine	2 den Oktober 1890
	9de juli 1892

Hermine har her skrevet ned en liste med alle sine barn i "Kristelig familiekalender".

I 1932 kom Johan Brobakk fra Vassbygda med familien som nye drivere. Granåsen fortsatte å være en populær plass, særlig for ungdommene i fjorden. De var velkomne og det var stadig musikk, både fra trekkspill og gitarer. En gang ble det holdt "Bustenskjold"-bryllup, og de fleste av fjordens ungdommer kom. Det kom også mange ungdommer fra Hongset og Øverbygdene i Vel-fjord. Det var dans, leiking og mye artighet.

Kristine og Haakon Holst

I 1940 kom Kristine og Haakon Holst til Granåsen. De hadde med sin eldste sønn Asbjørn. Torstein og Kirsten ble født på Granåsen. Kristine og Haakon dreiv med sauer og noen geiter for melk til eget bruk. Ei tid hadde de også mye solbær for salg. Det var tungvint med levering av både slakt og bær. Det var lang sjøvei og varene måtte roes til Gaupa og sendes derfra med rutebåt.

Først når Kristine og Haakon kom, ble tilbygget på huset gjort ferdig og de fikk murt opp ordentlig murpipe. Haakon

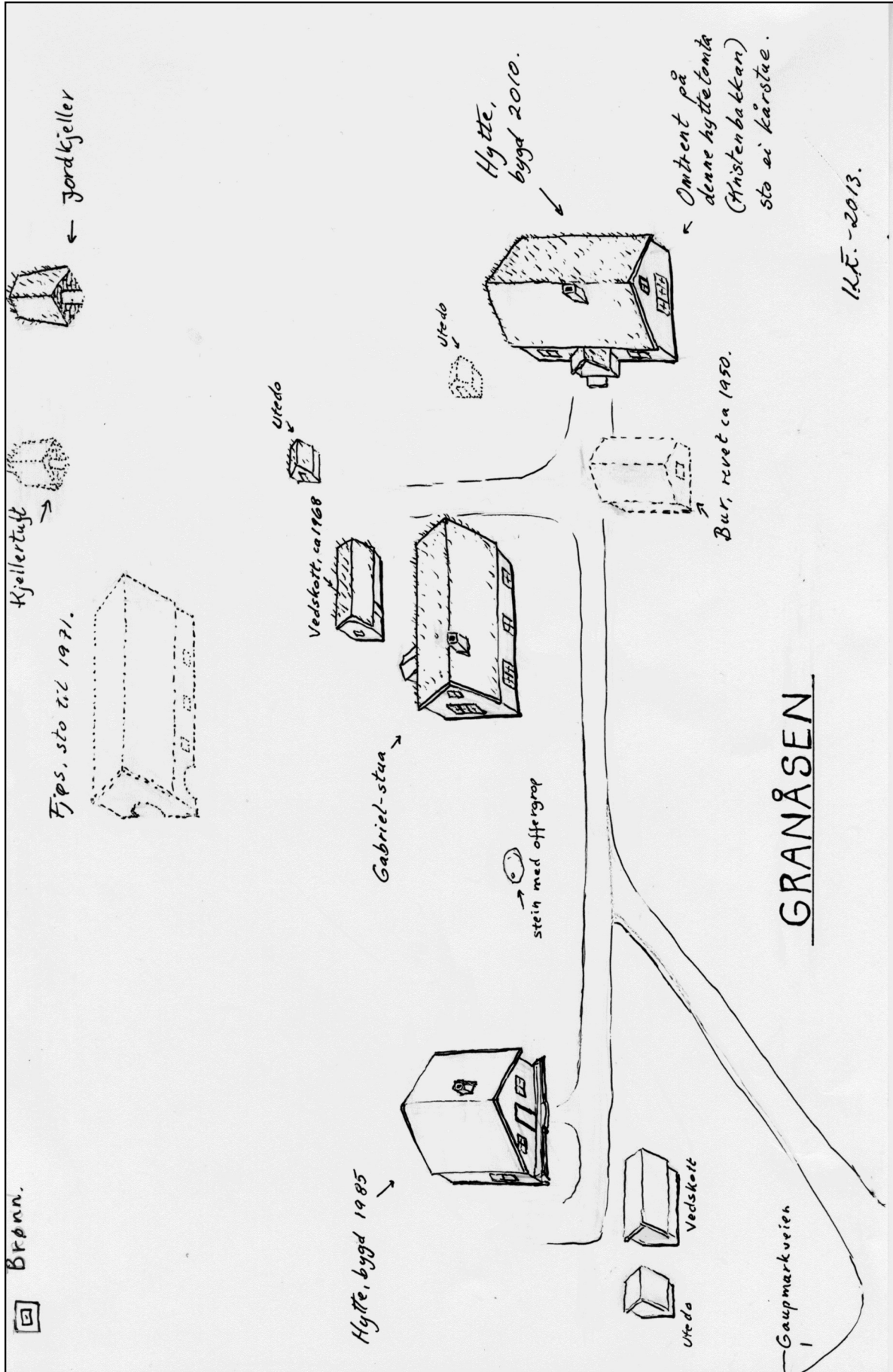
var i mange år kretsformann for skolen i Båtneset. Kristine var et aktivt medlem i Sel- og Harangsfjord sanitetsforening, *Haakon (1903–1998) og Kristine Holst (1915–1986). Foto utlånt av Kirsten Holst.*

der hun var formann i noen år. Hun var også medlem i Havdur redningsforening. Kristine var opptatt av kosthold, så det ble alltid dyrket mange sorter grønnsaker til eget bruk på gården. Om somrene var det åpent hus for slektas mange barn, så det var alltid flere unger å ta vare på enn sine egne.

I 1948 fikk Haakon ferdig telefonlinjen og de fikk telefon innlagt i huset. Haakon og Kristine flyttet til Vik i 1973. Det ble et savn i bygda da Granåsen ble fraflyttet, men de kom heim så ofte det var mulig. I 1985 ble det vei, i første omgang tilknyttet Båtnesveien.

Haakon ble enkemann i 1986, han var fremdeles sprek og kom gjerne roende fra Gaupa når han skulle heim før Gaupmarkveien ble ferdig i 1990. I 1996 feiret han stor nittiårsdag i Granåsen.

Etter krigen kom Ingeborg. Hun var en av de mange "berlinerbarna" som kom til landet. Hun var to somre på Granåsen på slutten av 1950-tallet.

Nr 8 Fôrhuset

Haakon Holst bygde et fôringshus til sauene nede ved elva. Dit ble høyet dratt med handvogn og lagret for vinteren. Sauene lå i fjøset oppe på gården, men gikk nedover for å ete. Der drakk de også vann i elva. Haakon var forut for sin tid, dyrene fikk mosjon også på vinteren. Og slik sparte de seg for mye vannbæring.

Modell laget av Asbjørn Holst i 2009. Slik så foringshuset ut.

Foto: Jens Christian Berg

Nr 9 Vaskarhuset

Asbjørn og Torstein Holst satte opp denne bua for at det skulle bli mindre vannbæring. Der var ovn for kleskoking og varming av vann for både klesvask og bading. Skylling av klærne foregikk selvfølgelig i elva, både sommer og vinter. Et stykke ovenfor vaskarhuset var det ei enkel stokkbru for ferdsel over Granåselva. Her gikk stien innover mot Harangen.

Nr 10 Skålgropa

Oppe på gården er en stor stein, hvor en kan se en liten skålgrop. I boka «Kulturminner og skogbruk», står det at skålgropene er helleristninger som er hugd inn i fjell eller løse steinblokker. Skålgropfeltene kan variere fra noen få og opp mot 150 stykker. Gropene ligger gjerne i gamle jordbruksområder med vid utsikt over landskapet. Noen hevder at gropene er offerskåler som ble fylt med smør eller blod. Hovedtyngden av gropene ser ut til være fra bronsealderen. Hilda Olderås fortalte at hvis en la smør i gropa, så ble det godt vær. Skålgropa er registrert hos Kulturminner i Nordland. Storsteinen på Granåsen var en yndet «leikarstein», både for gårdens unger og besøkende.

Til venstre: Skålgropa. Foto: Thomas Eliassen

Til høyre: Berit Eide og Petter Rønning betrakter skålgropa ved Granåsen.

Foto: Jens Christian Berg.

Når vi står nede på Gaupmarkveien, ser vi ned på fyllinga hvor veien går over elva. Her var det ei stokkbru med opptømrete brukar. Den ble kalt «vinterbrua» og var laget for ferdsel med hest.

Vi må nå følge traktorveien et stykke, veien er bygd som skogsvei av Torbjørn Båtnes i 1991-92. Svein og Paul Gaupen har hogd tømmer i Myrmarka fra 1993 til 2010.

Nr 11 Krestenbakkan

Kårplassen Krestenbakkan har navn etter Kristen Olsen fra Stavøya. Han var gift med Johanna Eriksdatter fra Leka. De var drivere på Granåsen fra 1828 til 1854. De kom flyttende hit med 3 barn ; Sanna som ble bare 7 år gammel, Olava som i voksen alder reiste til Amerika og ble 99 år, Olaus som druknet 18 år gammel. Etter at de kom til Granåsen fikk de først 3 barn; Kirsten, Anna og Gulianna, som alle døde i i ettårsalderen. Så kom Kornelius, "Kanneles", som ble driver av Harangsgården. Han ble 85 år. Neste sønn, Johan, ble husmann i Harangen, og ble 86 år. Til slutt kom Julianne som flyttet til husmannsplassen Fornes på Gaupa. Hun ble 91 år. Kirsten og Johanna flyttet til Krestenbakkan og ble kårfolk etter at de ga opp drifta av gården. Kristen døde 90 år gammel, og Johanna ble 98 år. Kristen, Johanna og deres 4 barn som overlevde barne- og ungdomsårene oppnådde dermed en uvanlig høy alder.

Svein og Paul Gaupen overtok drifta av jordene i 1991. Hele Granåsmyra på østsiden av veien ble dyrket og all gammel innmark ble drenert på nytt og sådd igjen fra 1992 til 1994.

Foto Kirsten Holst.

Fortsett etter traktorvei til pilskilt på venstre side.

Nr 12 Kjellertomta

Dette har vært en eldre kjeller, hvor det nok var nedgang gjennom luke i gulvet i kjellerbua. Legg merke til steinranden mellom kjellerne. Den ser ut som ei åkerrein, men den er merkelig plassert i landskapet. Vi har fått geotekniker Torgeir Døssland til å forklare hvordan den kan være dannet.

Torgeir Døssland, dr. ing i Geoteknikk, skriver dette om hvordan landskapet er dannet:

I skogen like vest for dyrkemarka i Granåsen ligger ei markert vifte eller en voll av stein som utmerker seg ved at steinene er noenlunde jevnstore og har avrundede kanter. Forekomsten ligger mellom 35 og 45 meter over havet. Litt lenger oppe i lia ligger et drag med markerte berghamrer, og det er naturlig å anta at steinvifte er dannet ved steinsprang fra disse hamrene. Like oppunder foten av hamrene kan man se vesentlig større blokker med mer skarpkantet form. Det er kjent at havnivået i slutten av siste istid har stått mellom 100 og 150 meter høyere enn i dag i dette området. Det betyr at Myrmarkvatnet har vært fylt med sjøvann for ca 9.—10.000 år siden, noe som forklarer funnet av skjell i grunnen helt oppe ved vannet da vassverket ble anlagt. Vi vet selvfølgelig ikke når de omtalte steinsprangene har gått, men det er ikke usannsynlig at det har skjedd mens havnivået lå mellom 35 og 50 høyere enn i dag. Dermed har steinene vært utsatt for bølgevasking fra strandsona i en viss periode etter hvert som landet hevet seg.

En annen mulighet for vannpåvirkning av denne ura er at dalsøkket mellom Granåsen og Høglia i siste del av istida har vært fylt med restene av en isbre (dødis som ikke er i bevegelse, men ligger i ro og smelter), som har ført til oppdemming av et basseng innover i området der Myrmarkvatnet ligger i dag. På et gitt tidspunkt under isavsmeltinga kan det ha smeltet fram en åpning i denne isdemningen som har ført til at vannet har begynt å renne som ei markert og stri elv langs vestkanten av isen. Dermed har steinura blitt utsatt for utvasking av finkornige masser som sand og grus, og bare steinene har blitt liggende igjen, slik vi også kan se det i et vanlig elveløp. Vannet i elva som altså har ført med seg en god del sand og grus, har virket som et slipemiddel på de steinene som lå igjen og har gitt dem den kantroundinga som vi ser i dag.

Som konklusjon kan vi si at kantrundinga av steinene vitner om vann behandling, enten i form av bølger eller ei stri elv, og at begge disse to forklaringene hver for seg eller til sammen kan ha gitt det resultatet som vi kan se i terrenget.

Nr 13 Kjellerbua

Her har vært en god kjeller for oppbevaring av poteter, grønnsaker og syltetøy. Den var i bruk til 1973. Taket ble reparert i 1994. Det ble løftet litt opp fra muren og har holdt seg godt, men kjelleren er nå utsatt for frostsprengning.

Nr 14 Hustuften

Området heter Stulia, og det antas at den første bebyggelsen lå her.

De første som bodde på Granåsen, som vi vet om, var Mikkell Brønoldsen og Maren Klausdatter og deres 6 barn. Mikkell og Maren drev fra 1665 til 1708.

Hustuften er delvis skadd av grøftegraving.

Nr 15 Sæterstien

Her gikk stien til Granåssæteren som lå langt oppe i lia. Der var både fjøs, sæterbu med grue for koking av gomme og ost, og brønn med hus over for kjøling av melk.

Hermine var redd i tordenvær, så når hun var på sætra, og det ble floingsvær, gikk alltid Mons oppover til henne. Hermine og Mons var de siste som brukte sætra.

Gå tilbake til traktorveien, følg den oppover et lite stykke. Her i dette området var det ei vakker natureng med et mangfold av planter som ga et ekstra smakelig høy. I Kristine og Haakons tid ble dette høyet lagt for seg på fjøslammen og brukt til julehøy til sauene.

Den gamle stien går mellom traktorveien og vannledningstraséen. På deler av stien har det vært lagt ned mye arbeid med oppmuring av stein. På vinteren ble hest og slede mye brukt.

Nr 16 Husmannsplass

Plassen har blitt kalt *Tofte*. Åkerlappene som hørte til ble kalt Toft-ekrene

Vi ser tydelig husmuren, hvor fjøset sto vet vi ikke. I 1750 ble det holdt skifte etter Ingebrikt Larsen og *kvinde* Inger Olsdatter. De er de første husmannsfolkene vi kjenner til her. Stedet var nok bebodd både før og etter. At det var en karrig tilværelse kommer frem av skiftepapirene.

Utskrift av skiftepapirene.

Språket er forenklet.

Anno 1750 - Skifte etter Ingebrikt Larsen og kvinde Inger Olsdatter.

Den 8. august ble det holdt skifte og deling etter avdøde ektepar Ingebrikt Larsen og kvinde Inger Olsdatter, husmannsfolk under Granåsen i Bindalen. De etterlatte eiendeler ble registrert og vurdert av lensmann Tarald Olsen Gaupen og Christoffer Claussen Olderåsen den 12. februar dette år.

Til riktighet for de avdødes barn Christoffer Ingebrihtsen, 22 år og Marithe Ingebrihtsdatter, 26 år på den ene side, og dødsboets kreditorer på den andre side.

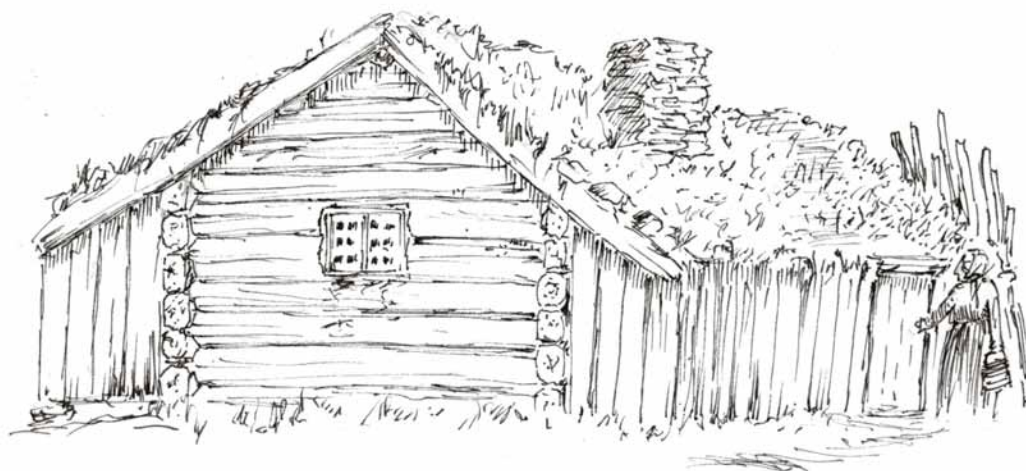
Boets eiendeler er følgende:

	Riks-daler	Ort	Skilling
Jernfang		4	
1 gryte 1 pund		2	
1 en likedan gryte, noe større			
1 økshammer			12
1 liten bileøks		1	
1 liten sag			8
1 halvslitt trau			6
2 like trau			4
1 saks (eller en lang enegget kniv)			12
1 liten trebor			6
1 glass flaske			4

Fe og krøtter	Riksdaler	Ort
1 mager ku med ett øye og nylig brutt av en fot Kan ikke settes høyere	2	
1 voksen sau		3
1 gimre		2
1 voksen geit		2
1 gjeldet bukk		3

Hus som finnes på stedet	Riks- daler	Ort	Skilling
1 stue med 2 svaler og brystfeldig tak	2		
1 liten utgammel fjøs			8
1 liten skjå		1	
Trefang			
1 kiste			8
1 likedan kiste gammel			2
1 fiolin kasse			4
1 liten bomme			4
1 lite kar			2
1 ny bomme			6
1 gammel bomme			2
1 litt stor stamp			8
1 ny dall uten lokk			4
1 liten dall med lokk			2
1 stort trau, litt slitt i bun-			6
1 lite trau			2
4 små melkeringer			8

Sjøredskaper	Riks- daler	Ort	Skilling
1 ny færing	2		
1 gammel ubrukelig færing			4
68 forsøm til line, halvslitt			12
1 sildegarn med kork		1	
1 sildegarn uten kork			8
1 ubrukelig skinnstakk			8
1 par støvler			12
Sengeklær			
1 gammel skinnfell		1	
1 gammel dyne			8

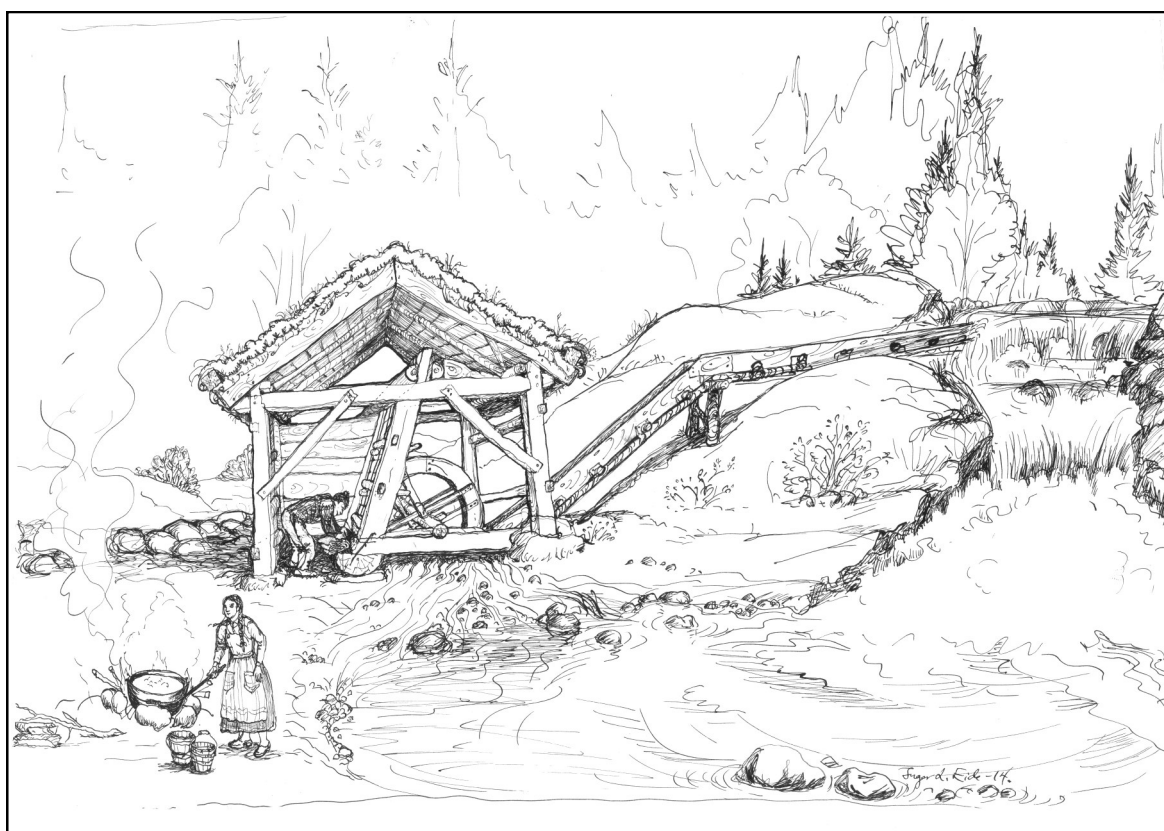

Stue med to svaler. Tegning Leidulf Olsrud

Nr 17 Stampe

Her ved Stampfossen har det stått ei stampe. En kan se noen av la-steinene hvor stamphuset stod. Vassrenna gikk opp på berget ved fossen, og det er fremdeles ei grop etter vasshjulet nedom berget. Ei stampe ble brukt til å tove vadmél (ulltøy) etter vevinga. Tøyet ble lagt i kar under stampstokkene. Stampstokkene slo ned i karene, etter som vasshjulet dreide.

Stamphuset ble sist brukt rundt 1880. Stampfossen var en god del høyere før. For å lette tømmerfløytinga ble elveløpet senket.

Kristen Olsen skal ha vært den siste brukeren av stampa. Kanskje han her har datteren Julianne med til å varme vann til tovinga i stampa.

Gå tilbake til stien og videre til neste pilsilt

Vinterveien gikk over myra opp mot stien nedom Olshaugen. Om vinteren var myra tilfrosset og lett å passere, både med hest og for annen ferdsel. Sommerveien gikk et stykke langs elva, så følg pilen dit.

Nr 18 Bålplassen

Bålplassen ble laget i forbindelse med at stien ble ryddet og kulturminnene merket. Like nedenfor ligger Breivatnet, den beste plassen å krysse elva. I dag går vannledningstraséen over elva her. Her vokser også skavgras (skjefti), som ble brukt til å pusse eller reingjøre tretrau og jerngryter. Skavgras inneholder store mengder kiselsyre. Den finnes i hele landet, men er ikke vanlig.

Skjeften var svært nyttig både i husholdningen og på "snekkarloftet", derfor var vokseplassene høyt verdsatt. Det fortelles at når Hilda Olderås skulle hente skjefti, gikk hun lange omveier for at ingen skulle forstå hvor hun fant plantene.

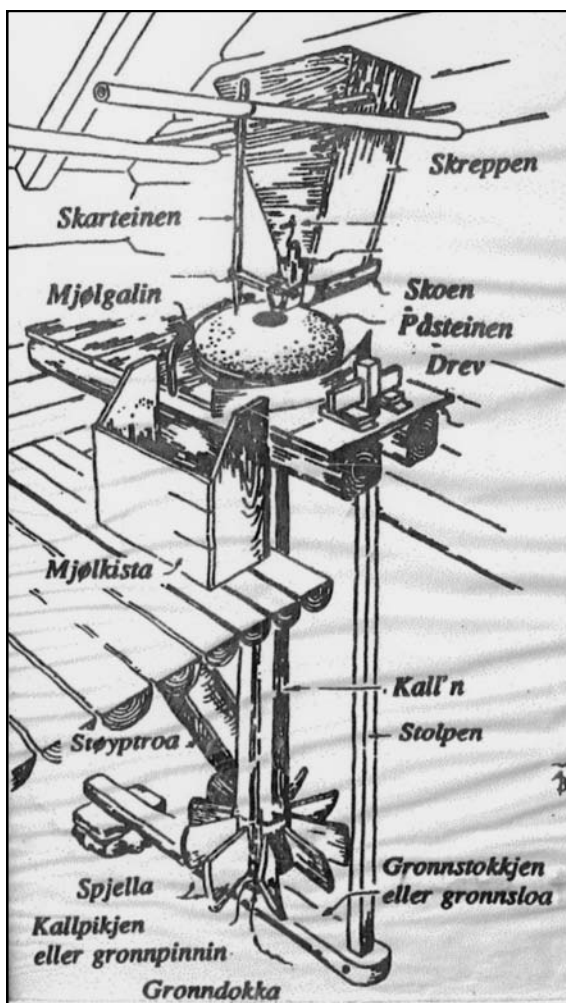
*Skavgras
(Equisetum hyemale) er en flerårig
plante av snellefamili-
en, og blir 20-
90 cm høy.*

Vi følger stien og går over til Olshaugen.

Det har vært kjent at det har bodd folk i Olshaugen, men vi vet ikke hvor. Det er mulig at navnet kommer fra den første kjente beboer i Myrmarka. Han het Ole og bodde der fra 1667 til 1675.

Nr 19 Pettersjøen

Her var en torvsjø oppkalt etter Petter Olderås. Han var gift med Hilda Monsdatter fra Granåsen. De bodde på Granåsen den første tida. Petter tok torv på andre sida av elva. Etter tørking tok han torva hit til torvsjøen for lagring til det ble vinterføre.

Tegning av en typisk gårdskvern med navn brukt i Trøndelag (Egge Museum). Tegnet av Arne Berg.

Hilda (1872-1960) og Petter Olderås (1869-1944). Foto utlånt av Kirsten Holst.

Nr 20 Kverna

Vi går rett ned til elva hvor kverna som hørte til Granåsen sto. Den skal ha stått på andre sida av Kvernhusfossen. Det var vanlig at gårdene hadde en liten kornåker, og der det var mulig, en kvern til å male kornet. I 1950-årene var det ennå rester etter dammen og det ble funnet en stein med hull i som har vært feste for akslinga til kvernkallen. Herfra heter elva Myrmarkelva.

Nr 21 Grindhålet

Bak skiltet er det fremdeles en gammel stubbe med netting på. Grinda og gjerdet var skillet mellom Granåsen og Myrmarka. Alfred Holst kjøpte nettingen i 1915/20-årene, og det ble satt opp netting rundt hele Myrmarkgården. Det var stadig problemer med at budskapene blandet seg, så oppsitterne lagde gjerde av ungskog. Det gikk hardt utover skogen. Gjerdene ble kalt «veltgjerde». De ble lagd av doble pålerekker, så ble det lagt hele trær omskilt mellom pålene til de fikk høvelig høyde. Det gikk med store mengder både løv- og bartrær. Skogen var verdifull, så innkjøp av netting var nok påkrevd.

Veltgjerde

Nede ved elva ligger restene etter et stubbryterspill. Det har vært brukt i forbindelse med steinrensking i elva på 1950-tallet. Det tok alltid flere dager å rydde elva om våren før tømmerfløytinga. Hver vår når isen gikk tok den med seg mye stein ut i elva. Steinene måtte vekk, noen ble dratt eller bakset til sidene, og noen av de største steinene måtte sprenges vekk. Hvis en går langs elva i en tørr periode, kan en se sporene etter et utrettelig arbeid med steinrensking.

På turen opp til Myrmarka sees en mengde grøfter i myrene. Dette er for det meste skogsgrøfter, gravd i de harde trettiårene for sysselsettingsmidler. Både meterpris og dagsverkbidrag ble brukt. Ett dagsverk ble ei tid lønnet med kr 2,50. Resten av grøftene er gravd etter krigen, da med ordinært tilskudd til skogeier. Grøftene nærmere gården hører til jordene.

Nr 22 Skogsstue

Denne nesten usynlige hustuften har vært skogsstue under Risøybruk-tida, fra 1875 til 1885.

Skogsstuene på denne tiden var satt opp av rundtømmer med flathøgde stokker til gulv. Taket besto av tømmer topp som var flathogd og lagt tett i tett med bjerkenever og torv oppå. Hver skogsstue fikk ett vindu og en liten ovn med ovnsrør av Risøybruket. Hoggerne satte selv opp bygningen. Det var ikke steikeovn, så brødstekinga foregikk i jerngryte på ovnen. Det var oftest bare ett rom og her bodde hele familier og ofte en eller to enslige hoggere i tillegg. I disse skogsstuene vokste det opp utrolig mange barn. Mange småbarn kom flyttende hit sammen med foreldrene og noen ble født her. Noen av barna døde veldig unge, mens de fleste utrolig nok vokste opp.

En skogsarbeiderfamilie som bodde her var Sven «Tiger» Olsen og Marta Mikalsdatter, med barna Ole og Anna (se bildet).

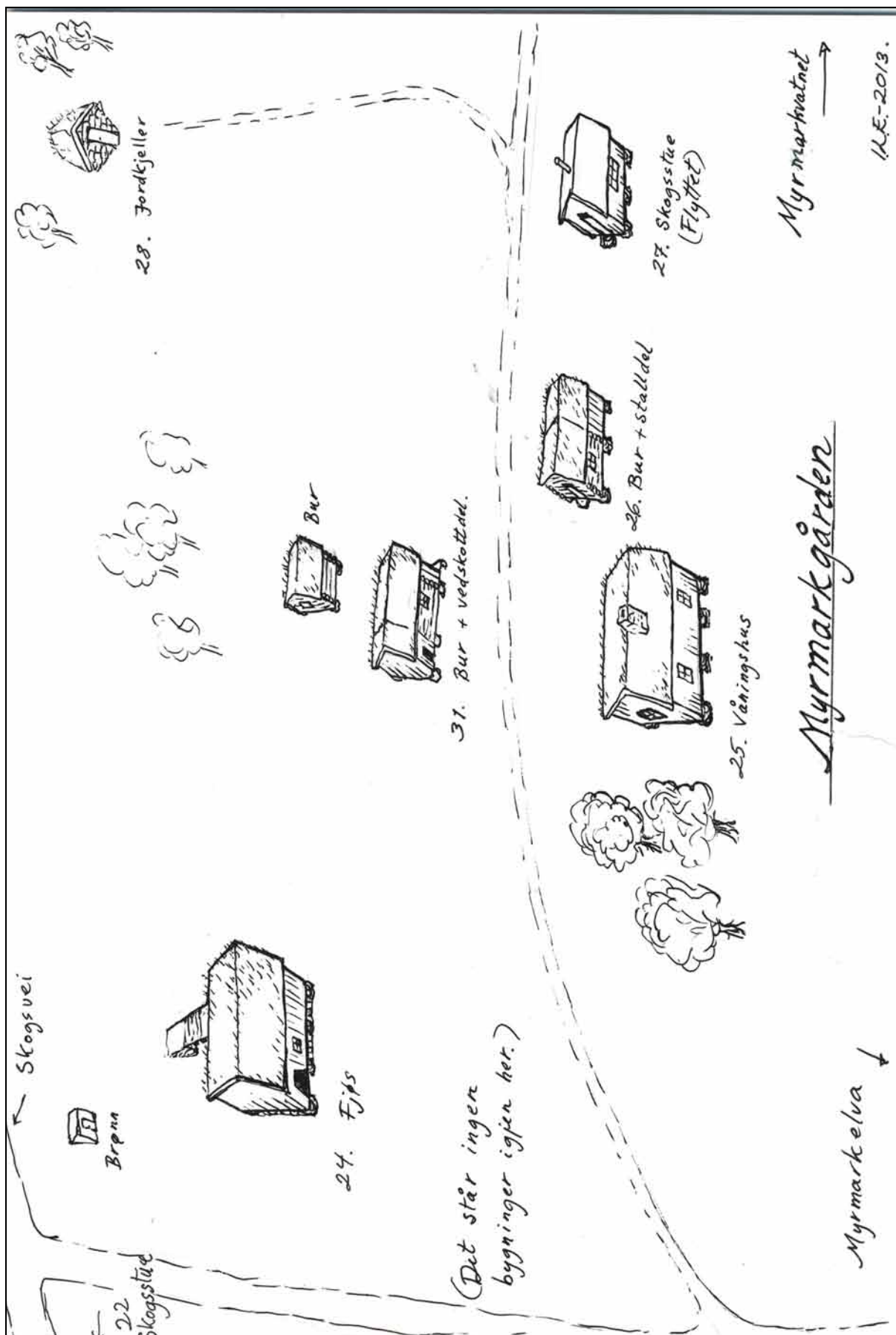

*Anna Bertine Svendsdatter (1869-1947)
bodde sine siste leveår
på Vikestad.*

Nr 23 Myrmarkgården

Gården ble tatt opp først på 1600-tallet, men har i perioder ligget øde. Først på 1700-tallet ble det vurdert at her var bare nok skog til brennved. I dag er det vanskelig å tenke seg. 12 familier har bodd og prøvd å skaffe seg et utkomme av jorda her. I 1865 var det på gården 1 hest, 4 kyr og 8 sauer. Iver Steffensen fra Lillegraven i Ursfjorden giftet seg med Olava Kristensdatter fra Krestenbakkan i Granåsen. De drev gården fra 1879 til 1889. Fire av deres seks barn dro til Amerika i 1892.

Samuel Gabrielsen fra Granåsen og Julianne Hansdatter. fra Hongset drev gården fra 1889 til 1895. De siste brukerne var Johan Lian fra Govasslia og Oleana Monsdatter fra Granåsen fra 1903 til 1920. De fikk bygd ny og større fjøs. Stien i Olshaugen ble utbedret så det ble kjørende med hest. De fikk tre sønner som ble født her, Peder, Harald og Erling. Gjenplantning av gården foregikk over flere år. I 1957 var det en stor plantedugnad, og inntekta gikk til Sel- og Harangsfjord sanitetforening.

Nr 24 Fjøstuft

Her har fjøset stått. Det var et vindu på nersia. Lembrua var på øversia, og var overbygd med tak. Det var støpt golv i dyrerommene. Fjøset var bygd av Johan Lian. Det datt ned vinteren 1950 på grunn av store mengder snø. Det var fjøsbrønn oppom fjøset.

Fjøset er bygningen bak til venstre i bildet. Ved siden av står et bur. Her er det gjester fra Sømna på besøk i anledning Kristine Holst førtiårsdag. Foto Johanne Rostad ca 1955. Utlånt av Kirsten Holst.

Nr 25 Hustuft

I dag står det ei stor gran oppå det som var grua i huset. Huset ble revet og solgt en gang på 1920-tallet. Bare poppeltrærne fra hagen sto igjen, men nå er også de borte.

Nr 26 Skogsstua

Dette var opprinnelig hovedburet på gården, men etter fraflyttinga ble det brukt til skogshusvære for tømmerhoggerne. Det ble også påbygd stall i røysta mot vannet. Først på 1940-tallet var det folk fra Hongset og Vassbygda som hadde tømmerdrifter her. Fra denne tida er det en historie om Peder Benjaminsen. Peder bodde her i fjorden periodevis og var en av hoggerne. En dag var han uheldig og skadet seg med øksa. Når han fortalte om hendelsen, sa han: «Ja, sånn gjekk det når uløkka og e va der samtidig». Skogsstua sto til ca 1955.

Skogsstuefolk i Myrmarka først på 1940-tallet. Fra v: Johan Hansen, Peder Benjaminsen, Einar Benjaminsen, Martinus Govasli, Sverre Båtnes, Hulda Rugås og Kolbjørn Forbergskog. Foto utlånt av Audhild Hansen.

Til høyre et bilde av den samme stua fra vinteren 1955. I bakgrunnen skimter vi den nye skogsstua. Foto utlånt av Aslaug Båtnes.

Nr 31 Buret

Buret her kom opprinnelig fra Mørnmarka i Gaupmarka. Det hadde vært kvernhus der. Der var et vindu i røysta, det er nå brukt på vaskarhuset i Granåsen. Den gamle bursdøra er også tatt vare på. På bildet ser det ut til å ha vært et påbygg på røystveggen, trolig et vedskjul.

Olaf Govassli kløyver ved i Myrmarka foran buret (ca 1942).

Foto utlånt av Audhild Hansen.

Hesten Fjellmann. Trolig er det Vilhelm Båtnes som sitter med tømmene til høyre på lasset. Sist på 1940-tallet. Foto utlånt av Aslaug Båtnes.

Nr 27 Skogsstua

Her ble det bygd ny skogsstue i 1944. I dag er den hytte for nåværende eier, Geir Holst Krogen. I 1996 ble den flyttet til andre sia av elva og påbygd.

Fra v: Fløytere i Myrmarka. Emil Båtnes, Helovard Båtnes, Aksel Eide, Vilhelm Båtnes, Håkon Båtnes, Harald Iversen, Albert Harang, Øistein Båtnes, John Alstad. Foto Idar Dahl 1955.

Skogsstua var i bruk av skogsarbeidere til ca 1959. Vi vet at Vilhelm Båtnes med hesten Fjellmann hadde skogsdrifter her, både Albert Harang og Øistein Båtnes var hoggere. Helovard Båtnes, var også driver, først med hesten Borken og senere unghesten Lydia . Han har også kjørt tømmer til elva eller vannet. Sønnene Øistein og Håkon Båtnes var hoggere. John Alstad var også med noen år først på 1950-tallet. I disse årene begynte motorsaga å gjøre sitt inntog, men den ble bare brukt til felling og siden til kapping. Det var fremdeles vanlig å bruke øks til kvisting og tømmeret ble barket med barkespade.

John Alstad med tigersvansen i 1953. Foto Idar Dahl.

Kaffepause i 1981. Helge og Torbjørn Båtnes. Til høyre Grete Solvang. Foto Grete Solvang.

Skogkultur

Arbeidet i skogene har vært ei viktig inntektskilde for lokalbefolkningen. Skogeiendommene har i Olav og Geir H. Krogens tid blitt godt drevet etter forstmessige tilrådninger. En kan se at det er drevet stripehogst i de bratte liene. Dette er svært uvanlig i privatskoger. I dette terrenget med mye bruk av tømmerrenner og senere vinsjteiger har dette vært ganske praktisk. I de senere år er det bygd en god del skogsveier og hogstfeltene har forandret utseende. Plantinga ble første gang registrert i 1949 og plantefeltene har kommet veldig fint. Utrolig—for oppå den verdifulle morenejorda ligger det massevis av store steiner. Å plante i det meste av dette området er ei utfordring, en finner knapt jord til å skjule røttene. Tross dette vil nok skogen også i fremtiden være en stillferdig leverandør av fornybare ressurser.

Hilsen fra skauen

Langt der inne i svarteste skauen
Driver vi på med hoggersjauen.
Dagene telles i blink og i fot
Og liter og kubikk fra topp og til rot.

Her feller vi granen, diger og stygg
Med Sandvikens sag med «tynnslipet rygg».
Om rota er tjukk og temmelig hard
Må stygg-grana ned for en skogakar.

Gid skogen sto tjukk som en diger vegg
Og grana var slank som en pikelegg.
Da skulde vi strevet og tjent oss rik,
Men dessverre blir det nok aldri slik.

Vi kvister og barker, stokken blir kvit,
I toppene skriver vi lengde med krit.
Så tar en røyk eller Langaards skrå
Og sitter på stokken og «pusta på».

Klærne er filler som ikke vil gro
Og helt i stil med de utslitte sko.
Ja her oppe i skauen blant kvist og trær
Går den siste rest av førkrigs-klær.

Og mang en dag er det hardfrossen bark
Og tungvint og tregt for en hoggerknark.
Men når sola skin fra himmelen blå,
Da glemmer vi frosta og driver på.

I middagsti har vi et lystig bål
Her slipper vi høre på kvinnfolk-gnål.
Her har vi et kjøkken så stort og vidt
Og her steller vi sjøl og har det fritt.

Ti-tolv skiver brød og kaffe dertil
Sluker en skogakar, - tru hva du vil.
Mangler du matlyst og riktig humør,
Så kom opp i skauen og bli i vigør.

Skogtroll

(Einar Benjaminsen, se foto side 31)

Hentet fra *Budstikka*

Bygdeavis og organ for ungdomslaget
Fjordheim 1937 –1952

Nr 28 Kjellerbua

Her har Myrmarkas kjeller vært. Trolig har det vært en jordkjeller uten hus oppå. Kanskje potetåkeren lå like foran? Ofte er restene etter slike jordkjellere godt synlige i landskapet selv i dag.

Rester av kjelleren. Foto Inger Eide 2013.

Slik så mange jordkjellere ut.

Nr 29 Myrmarkvatnet

Myrmarkvatnet har vært ei viktig matkilde for beboerne både i Granåsen og Myrmarka. Her er både røyr og ørret. Tømmeret fra liene rundt vannet ble slept til elveutløpet på forsommeren for fløyting.

Det har alltid vært naust ved vannet. Det gamle gårdsnaustet lå et stykke ovenfor det lille spissnaustet som står nå. Ved støa ligger en av kvernsteinene fra Myrmarkas kvern som sto ved Nordfjellelva.

Vinteren 1981-82 kom ei ny tid til Myrmarka. Motorsaga tok over for både øks og tigersvans. Tømmeret ble levert ubarket og barkespaden var overflødig. Fløyting av tømmer i elva hadde tatt slutt og hestene var borte. Helge Båtnes og Torbjørn Båtnes hogg en stor kabelbaneteig i Kallia. Tømmeret ble hogd og vinsjet ned på isen, deretter slepekjørt med traktor til sjøen i Harangen. Helge og Torbjørn hogg tømmer i Myrmarka til 1988.

Tømmeret ble vinsjet ned den bratte lia til Myrmarkvannet.

Foto Grete Solvang 1982.

I dag er vannet drikkevannskilde for befolkninga på Gaupa. Vannanlegget var ferdig i 2007.

Nr 30 Fløyterdammen

Damanlegget er nok fra begynnelsen av 1800-tallet, da skogsdriftene ble igangsatt. Elva er steinete og grunn, så damvatnet var viktig. Å fløyte tømmer ned elva var en strevsom jobb. Det har også blitt fløytet favnved, selv om det var mye håndarbeid. Siste gang det ble fløytet tømmer var antakelig våren 1959.

Fløyting i Myrmarkelva først på 1950-tallet. Helovard Båtnes til venstre, og trolig Vilhelm Båtnes og Albert Harang til høyre.

Foto utlånt av Aslaug Båtnes.

Gråtarsteinen

Gråtarsteinen

Gå tilbake til skilt nr 23. Myrmarkgården

Herfra kan en gå oppover den gamle traktorveien som ble bygd av Torbjørn Båtnes i 1982. Dette var en vintervei for kjøring av tømmer til Harangen.

Hvis du fremdeles har lyst til å gå lengre, så kan du følge traktorveien nesten opp på øverste punkt. Der ligger en stor stein med en mindre stein oppå. Den heter «Gråtarsteinen». Hilda Olderås har fortalt at når hun gjette buskapen, samlet hun dyrene rundt steinen og klatret opp på det høyeste. Der satt hun mange ganger og gråt fordi hun var så redd for at bjørnen skulle komme. Det var nok ikke så greit å være gjeterunge, heller.

